

Critics Point

2018

“Ελληνες, συνθέτης και συνθέτρια,
στο Παρίσι του 19ου αιώνας.

ΚΑΜΙΓ ΣΤΑΜΑΤΥ ΚΑΙ **ΜΑΡΙΩ ΦΩΣΚΑΡΙΝΑ** ΑΠΟ
ΤΗΝ ΠΙΑΝΙΣΤΑ **ΝΤΙΑΝΑ ΒΡΑΝΟΥΣΗ**

2/2018.

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΕΩΤΣΑΚΟΥ.

ΤΕΤΟΙΑ ΣΥΝΑΓΑΙΑ ΘΑ ΗΤΑΝ *αδιανόητη* στο Μέγαρο ζώντος του Χρήστου Δ. Λαμπράκη, μεγίστου και εύφρεστάτου έχθρου της *“Εντεχνης Έλληνικης Μουσικής* (αμφιβάλλω αν ζώντος του άκούσθηκε στο ΜΜΑ ακόμη και ο *“Εθνικός Ύμνος* των Σολωμού και Μαντζάρου), προσωπικότος που δέν εμπαινε καν στον κόπο να κρύψει τις κραυγαλέες αντιφάσεις της. Λ.χ. όπως μου εμπιστεύθηκε άτομο σήμερα ξεχασμένο, αλλά που για ικανό διάστημα ανήκε πολύ ψηλά στη μεγαρικήν ιεραρχία, ο ΧΔΛ ενω από τή μία ούτε να άκούσει ήθελε τυχόν ανέβασμα όπερέτας στο Μέγαρο, από τήν άλλη άνοιγε διάπλατες τις πύλες του στο μπουζούκι και στις νταλαρομαρινέλλες. Άβυσσος, ως γνωστόν, ή ψυχή του ανθρώπου...

Με τήν έπιτυχία τής βραδιάς, παρουσία σημαντικού αριθμού ακροατών, δέν πιστώνονται μόνον ο συνάδελφος μουσικοκριτικός κ. **Γιώργος Μονεμβασίτης**, με μία σύντομη, έμπεριστατωμένη και πλουσιότατη σε άγνωστο έρευνητικό ύλικό για τον ήρωα και τήν ήρωίδα τής βραδιάς αντιστοίχως τό πιανίστα και συνθέτη **Καμίγ Σταματύ** (έστω, αν προτιμάτε, Κάμιλλο Σταμάτη) και τή συνθέτρια **Μαριώ Φωσκαρίνα** (περι άμφοτέρων βλ. κατωτέρω) και ή πιανίστα **Ντιάνα Βρανούση** σε πλήρη τεχνική και έκφραστικήν ώριμότητα, που παρουσίασε τά έργα

τους διανθισμένα με έργα επιφανεισμάτων συγχρόνων τους Γάλλων, αλλά κυρίως ο χαλκέντερος και σεμνότατος έρευνητής Γιώργος Κωνσταντῆς. Τοῦ εἴμαστε εὐγνώμονες πού ἀνεκάλυψε κυριολεκτικὰ ἐκ τοῦ μηδενός τῆ Φωσκαρίνα καὶ ἀσχολήθηκε πρῶτος εἰς βάθος με τὸ Σταματύ, γνωστὸ παλαιόθεν ὄχι μόνο στὸν ὑποφαινόμενο, πού τὸν παραμέρισε χάριν ἐπιτακτικότερων ἐρευνητικῶν προτεραιοτήτων, ἀλλά, ὅπως ἐπισήμανε ὁ κ. Μονεμβασίτης, καὶ στὸν ἀείμνηστο διπλωματικὸ Ἀλέξη Δ. Ζακυθινό (1934-1992) πού, ἡ συμβολή του στὴν Ἔντεχνη Ἑλληνικὴ Μουσικὴ (ΕΕΜ) με τὶς τρεῖς ἐκδόσεις τῆς δισκογραφίας της, παραμένει ἀπαραράγραπτη.

Ἔτσι, στοὺς μεγάλους παραγκωνισμένους τῆς ΕΕΜ τοῦ 19ου αἰ. πού γνωρίσαμε τὴν τελευταία Ζετία χάρι στὸν ἀρχιμουσικὸ Βύρωνα Φιδετζῆ, ὅπως λιγότερο ὁ ΜΙΚΕΛΕ ΣΤΡΑΤΙΚΟ (1728-1783· κρητικῆς καταγωγῆς Ἑλληνοκροάτης, μαθητῆς τοῦ Ταρτίνι—τέλος πάντων...) καὶ ἀπείρως περισσότερο οἱ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΟΔΟΘΕΑΤΟΣ (1849 -1892), ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΙΑΔΙΟΣ (1869-1940), ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΕΙΩΤΗΣ (1874 ἢ 75-1924), καὶ ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ (1869-1942), προστέθηκαν ὁ Καμίγ Σταματύ καὶ ἡ Μαριώ Φωσκαρίνα, πού τὸ... φύλο της ἀνεκάλυψε ὁ Γ. Κωνσταντῆς. Συνήθως ἀναφερόταν ὡς **Mario Foscarina**, ὀνοματεπώνυμο πού οἰοσδήποτε θὰ ἀπέδιδε ἀδίστακτα σὲ Ἰταλὸ ἄρρενα. Ποιὸς νὰ διανοεῖτο ὅτι τὸ **Mario** ἀπέδιδε τὸ καὶ φολκλορίζοντως ἑλληνικὸ θηλυκὸ...*Μαριώ!!!* Πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν ἀναγνωστῶν τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα γιὰ τὸν καθένα ¹, δεδομένου ὅτι εἶναι ἐπιστημονικότερα μελετημένοι καὶ ἐργογραφημένοι ἀπὸ τὸν Κωνσταντῆ—τὰ κείμενά του, προσιτὰ σὲ ἐπαῖοντες, χρειάζονται ἀπλῶς εὐρύτερη δημοσιότητα.

Ὁ ΚΑΜΙΓ ΜΑΡΙ ΣΤΑΜΑΤΥ, ἐξελλ. ὡς ΚΑΜΙΛΛΟΣ ΜΑΡΙ ΣΤΑΜΑΤΗΣ (**Camille-Marie Stamaty**, γ. Ρώμη, 13 Μαρτ. 1811 - θ. Παρίσι,

¹ Πηγές γιὰ ἀμφοτέρους: οἱ προφρόνως κατατεθειμένες στὸ Μουσικὸ Ἀρχεῖο Γιώργου Λεωτσάκου, ἀπὸ τὸ συγγραφέα δύο ἐμπεριστατωμένες μονογραφίες τοῦ Γιώργου Κωνσταντῆ: *Κάμιλλος Μάριος Σταμάτης / Camille Marie Stamaty /1811-1870*, σσ. 42 Η/Υ (Αθήνα 2017), καὶ *Marie Foscarine Damaschinò*. σσ. 13 Η/Υ (Αθήνα, 2016) καὶ, αὐτονόητα, τὸ περιεκτικότερο κείμενο τοῦ Γιώργου Β. Μονεμβασίτη *Μιὰ μικρὴ Ἑλλάδα στὸ Παρίσι τοῦ 19ου αἰώνα*, σσ. 8-13 τοῦ προγράμματος σειρᾶς μεγαρικῶν ἐκδηλώσεων με τίτλο *Vive la France!* καὶ στόχο τὴν ἐνδυνάμωση πατροπαράδοτων ἑλληνογαλλικῶν πολιτιστικῶν δεσμῶν καὶ φιλίας.

19 Ἀπρ. 1870) ἦταν «γιὸς τοῦ ἑλληνα διπλωμάτη Κωνσταντίνου Σταματῆ»². Σκίτσο (Ρώμη, 1818) τῆς οἰκογενείας Σταματῆ ἀπὸ τὸ μεγάλο ζωγράφο Ἐνγκρ, τὸν ἀπεικονίζει ὡς τὸν μικρότερο ἐνὸς ἀδελφοῦ καὶ μιᾶς ἀδελφῆς. Διετέλεσε μαθητῆς τῶν Μέντελσον καὶ Σουμαν, ἀλλὰ καὶ κυρίως τοῦ γερμανικῆς καταγωγῆς, ἐγκατεστημένου στὸ Παρίσι **Friedrich Kalkbrenner** (1785–1849), δεξιότέχνου καὶ παιδαγωγοῦ τοῦ πιάνου καὶ ἐξαιρετοῦ συνθέτου περ. 200 ἔργων, κυρίως γιὰ πιάνο. Ὡς τὸ 1830 περίπου ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ μεγαλύτερος πιανίστας τῆς ἐποχῆς. Ὁ Σταματῆς, ὑπῆρξε ὁ ἐκλεκτὸς μαθητῆς, διάδοχος καὶ κληρονόμος τῆς παιδαγωγικῆς του. Κυριότερη πηγὴ γι' αὐτὸν τὸ βιβλίον τοῦ **Antoine Dornel**: «*Les pianistes célèbres*» (ἔκδ. Παρίσι, 1878), σσ. 214-225. Οἱ δύο σημαντικότεροι μαθητῆς τοῦ Σταματῆ ἦταν ὁ θαυμάσιος ἀμερικανὸς πιανίστας καὶ συνθέτης **Louis Moreau Gottschalk** (1829-1869) καὶ ὁ πολὺς Καμίγ Σαιν-Σάνς [**Camille Saint-Saëns**, 1835-1921].

Γιὰ τὴν ΜΑΡΙΩ ΦΩΣΚΑΡΙΝΑ-ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ (**Mario Foscarina Damaschino**, τὸ πρόγραμμα ἀνέφερε πολὺ λιγότερα. Ὅπως καὶ ὁ Σταματῆς ἐπιμελήθηκε ἢ ἴδια τὶς ἐκδόσεις τῶν ἔργων της, στὸ Παρίσι, φυσικά. Γόνος μεγαλοαστικῆς οἰκογένειας, δὲν ἀσχολήθηκε ἐπαγγελματικὰ μὲ τὴ μουσικὴ, μολονότι εἶχε, λέγεται, πραγματοποιήσει ἐπαρκεῖς σπουδὲς στὸ παρισινὸ Ὠδεῖο [**Conservatoire**]. Καὶ οἱ δύο τους, μᾶς ἐρέθισαν πνευματικὰ μὲ τὴ συνθετικὴ σοφία καὶ εὐστροφία τους καὶ μᾶς γοήτευσαν συγκινησιακὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ συγχρόνους τους Γάλλους ποὺ συνυπῆρχαν στὸ καλομελετημένο πρόγραμμα. Σχολιάζουμε τὰ ἔργα:

* * *

1. ΦΩΣΚΑΡΙΝΑ-ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, ΜΑΡΙΩ (**Foscarina Damaschino**, γ. 1850-θ. 1921): *Feuillets d'Album* (Φύλλα Λευκώματος), ἔργο 20, ἀκούσθησαν 6, χωρὶς αὐξ. ἄρ., (λατινικὴ ἀρίθμηση συντάκτου) κατὰ σειρά: (i) *Jour de fête* (Μέρα γιορτῆς), (ii) *Chant du soir* (Ἐσπερινὸ τραγοῦδι), (iii) *L' Aragonaise* (Ἡ Ἀραγωνέζα), (iv) *Fanny* (Φάννυ), (v) *Heureux Souvenir* (Εὐτυχισμένη ἀνάμνηση), (vi) *La leçon* (Τὸ μάθημα). Γενικὲς ἐντυπώσεις: σαγηνευτικὴ, σχεδὸν μοτσαρτεία, διαφάνεια πιανιστικῆς γραφῆς, εὐφάνταστα πλαστικὲς συλλήψεις τῶν μικρῶν

² Διευκρίνηση: Ἑλληνας ποὺ ἔλαβε γαλλικὴν ὑπηκοότητα καὶ ὑπηρετήσεν ὡς πρόξενος τῆς Γαλλίας στὴν Τσιβιταβέκκια [**Civitavecchia**], 80 χλμ. Β.Δ. τῆς Ρώμης, πιθανότατα ὡς τὸ θάνατό του (1818). Βλ. καὶ *Βικιπαίδεια*, λήμμα **Stamaty, Camille**.

μορφῶν, συνθέτρια με «στόφα». Ἐπὶ μέρους σημειώσεις: (i) μοτσάρτεια φωτεινό· (ii) μέτρο 12/8 ἢ 4/4 σὲ τρίηγα, γοητευτικά ἀπροσδόκητες ἀλλ' ἀπέριπτες μετατροπίες· (iii) μέτρο 3/8(;), ἐλάσσων τρόπος, ἄρμονικὸ γοῦστο· (iv) «προσωπογράφημα» ρομαντικότερης γραφῆς. (v) ἰδεώδης ἀξιοποίηση τῆς ἀντιθέσεως μείζονος-ἐλάσσονος τρόπου, πάντα λυτρωτικὴ διαφάνεια πιανιστικῆς γραφῆς. (vi) κομψότητα μορφῆς. Συμπέρασμα: *multum in parvo* (λατ.= πολύ, ἐν σμικρῶ).

2. ΦΩΡΕ ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ (Fauré, Gabriel, 1845-1924): *Βαρκαρόλλα* ἄρ. 4 Στὴ μουσικὴ δωματίου καὶ στὰ ἔργα γιὰ πιάνο του, συνεπαίρουν ἡ ἐνίοτε προδρομικὴ ἄρμονικὴ ρητορεία, καὶ ἡ σοφὴ μακρογορία, ποτὲ ὅμως τὸ σπαρακτικὸ συγκινησιακὸ βάθος τῆς μουσικῆς τοῦ ὑπέροχου *Ρέκβιεμ*, ἔργο 48 (1887/90, ἡ ἐκείνης γιὰ τὸ θεατρικὸ ἔργο *Πελλέας καὶ Μελισάνδη*, ἔργο 80 (1898) τοῦ Μωρίς Μαίτερλινκ. Ἡ *Βαρκαρόλλα* ἄρ. 4, (13 συνέθεσε συνολικά), σε λαβ μείζ., ἔργο 44 (1886) εἶναι ἀναμφισβήτητο ἀριστούργημα, ἄρμονικὰ φυσικὰ πιὸ προχωρημένο σὲ σύγκριση μετὴ Φωσκαρίνα, ἀλλὰ καὶ... πολὺ πιὸ ἐπιτηδευμένο.

3. ΣΑΜΠΡΙΕ, ΕΜΜΑΝΥΕΛ (Chabrier, Emmanuel, 1841-1894): συνθέτης ἀπ' ἐκείνους πού ἡ ὑστεροφημία τους καταλήγει σὲ λήθη. Ποτὲ δὲν ἀποζήτησα νὰ ξανακούσω τὸ γνωστότερο ἔργο του, τὴ ραψωδία γιὰ ὀρχήστρα *España* (1883, καρπὸ ἐνὸς ταξιδιοῦ στὴν Ἰσπανία). Καί, παρὰ (ἡ...ἐξ' αἰτίας της;) τὴν ἀνεπίληπτη ἐκτέλεση τῆς Ντιάνας Βρανούση, δὲ θὰ ξανακούσω τὰ τρία ἔργα του γιὰ πιάνο, τὸ ἄρ. 2 *Mélancolie* [*Μελαγχολία*] ἀπὸ τὰ 10 *Pièces pittoresques* [10 γραφικὰ κομμάτια, 1883], τὸ *Feuillet d'album* [Φύλλο λευκώματος, 1889; (ἐκδ. 1890)] καὶ τὴ γνωστότερη *Habanera* [*Χαμπανέρα*, 1885], τὰ δύο πρῶτα μὲν ἐπιτηδευμένως ἀπρόσωπα, τὸ τρίτο, μιὰ ἀκόμη...ἰσπανιολάδα.

4. ΣΤΑΜΑΤΥ, ΚΑΜΙΓ-ΜΑΡΙ (Stamaty, Camille-Marie, 1811-1870): 5 ἀπὸ τὰ συνολικὰ 12 *Esquisses* [*Σκίτσα*] γιὰ πιάνο, ἔργο 17 (ἐκδ. 1853), ἀφιερωμένα ἀπὸ τὸ συνθέτη στὴ σύζυγό του, συγκεκριμένα τὰ ἄρ. 1. *Pensée d'amour* [*Ἐρωτικὴ σκέψη*], 4. *Valse expressive* [*Ἐκφραστικὸ βάλς*], 7. *À l'aube* [*Αὐγή*], 9. *Au déclin du jour* [*Ἡλιοβασίλεμμα*] καὶ 11, *Sommeil de Nanine* [*Ἡ Νανὶν κοιμᾶται...*]. Σημειώσεις μας: 1: 4/4, ντο μείζ. Ρομαντικὸ, εὐγλωττο σὲ μετατροπίες. 4: *Molto cantando*, 3/4, φα μείζ. μελωδία εὐστοχα διανθισμένη με ταχύτατες γκάμμες, πού ἀξιοποίησε τὸ *perlé* τῆς κ. Βρανούση. 7: *Andantino*, 4/4, λαβ μείζ., συναρπαστικὸ ἄρμονικά. Θέμα: ἀνιοῦσα τρίτη μεγάλη καὶ ἐν συνεχείᾳ μικρὴ. 9: *Andantino molto legato*, 3/4, σιβ μείζ., εὐφυέστατες ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν τμημάτων τῆς μικρῆς μορφῆς.

11: *Andante con molto espressivo*. 4/4, σολ μείζ. ὄντως ...explicit titulum!!! ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ.

5. ΦΩΣΚΑΡΙΝΑ-ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, ΜΑΡΙΩ: *L' enfant dort*, berceuse [Τὸ παιδὶ κοιμᾶται, νανούρισμα]. Ἀπέριπτο, ἄμεσα προσλήψιμο, παρὰ τὴν ἀξιοθαύμαστην ἀρμονικὴν εὐρηματικὴν του.

6. ΣΟΥΜΑΝ, ΡΟΜΠΕΡΤ (Schumann, Robert, 1810-1856): *Kinderszenen* [Παιδικές Σκηνές], οἱ ἀρ. 1 (Ἀπὸ ξένους τόπους κι' ἀνθρώπους), 2 (Περίεργη ἱστορία), 4 (Τὸ παιδὶ παρακαλεῖ) καὶ 10 (Σχεδὸν ὑπερβολικὰ σοβαρά), ἀπὸ τὰ ὁμότιτλα 13 κομμάτια γιὰ πιάνο, ἔργο 15 (1838), ἀδάμαντα τῆς παγκόσμιας πιανιστικῆς φιλολογίας: ἐδῶ ὡς ὑπόμνηση τῆς γνωριμίας τοῦ Σταματὺ μὲ τὸ μεγάλο συνθέτη.

7. ΦΩΡΕ ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ (Fauré, Gabriel): Δύο ἀπὸ τὰ 13 ἐν ὄλω *Νυχτερινά* του (*Nocturnes*), τὸ ἀρ. 4, μιβ μείζ., ἔργο 36 (περ. 1884) καὶ τὸ ἀρ. 8, ρεβ μείζ, ἔργο 84/8 (1902), δημοσιευμένο αὐθαίρετα ἀπὸ τὸν ἐκδότη ὡς κατακλειῖδα συλλογῆς 8 ἄλλων σύντομων κομματιῶν γιὰ πιάνο. Τὸ πρῶτο, κάθε ἄλλο παρὰ *Νυχτερινό*, σχοινοτενές, κομπαστικά «μεγάλης» χειρονομίας, καταλήγει σὲ *coda*-ψυχοβγάλτη, πάνω σὲ μείζονα συγχορδία. Τὸ ἐπόμενο, πλὴν ἑνὸς ἐνδιαφέροντος ἐπεισοδίου σὲ ἐλάσσονα, πιανιστικὸ πλάτς-πλούτς 16ων στὸ ἀριστερὸ χέρι.

8. ΣΑΙΝ-ΣΑΝΣ, ΚΑΜΙΓ [Saint-Saëns, Camille, 1835-1921]: *Valse nonchalante* [*Νωχελικὸ βάλς*], ρεβ μείζ, ἔργο 110 (1898) καὶ *Les cloches du soir* [*Ἑσπερινές καμπάνες*], λαβ μείζ, ἔργο 85. Παρὰ τίς ἀντιθέσεις μεταξὺ μείζονος καὶ ἐλ. προδίδουσες συνθέτη ὄχι τυχαῖο, αὐταρέσκως φλυαροῦσα μουσικὴ σαλονιοῦ.

9. ΣΤΑΜΑΤΥ, ΚΑΜΙΓ-ΜΑΡΙ (Stamaty, Camille-Marie): *Promenade sur l' eau*, ἔργο 22: ἀτυχῆς ἢ κατὰ λέξη μετάφραση. ..Περίπατος στὸ νερό, ἀφοῦ... μόνον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, κατόρθωσε κάτι τέτοιο. Γιατί ὄχι, ἀπλούστατα *Βαρκάδα*;) Ἐπὶ τέλος ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν ἐπιτηδευμένη κατῆφεια καὶ τὸ σαλονίστικο ναρκισσισμό, στὴν ἀπεφθῆ κι' ἀτόφια μουσικὴ σύνθεση. Πολύπτυχο διαυγέστατης συλλήψεως καὶ πιανιστικῆς γραφῆς, μὲ ἀπλούστατο θέμα κατιούσης 5ης καθαρῆς, καὶ ἓνα ἐνδιάμεσο τμήμα μὲ γρήγορες γκάμμες. Στὴ θαυμάσια ἐκδήλωση, ἑνὸς εἶδους σπανιστάτου, οἱ δύο ἀνεπιτήδευτες καὶ προικισμένες ἑλληνικὲς φωνές κατίσχυσαν τῶν γαλλικῶν. Σταματὺ καὶ Φωσκαρίνα, ἄξιζε νὰ ζήσουμε γιὰ νὰ σᾶς γνωρίσουμε—στὸ ἐξῆς περισσότερο. Τελικῶς: ἐννοεῖται ὅτι *Vive la France* ἀλλὰ καὶ μαζί *Vive la Grèce!* (Αἴθουσα Δημ. Μητρόπουλος, 11 Ἰαν. 2018).

Λέξεις: 1356. ————— Λέξεις: 1356.